

fiktiv størrelse. Sætter man sig for at lede efter alle frekvenser, vil man komme til at lede forgæves, da frekvensdomænet udgør et kontinuum. Men lad os lege, at vi har fundet dem. Hvad vil så en »tilfældig sammenblanding« af disse betyde? Problemet ved bestemmelsen af støj er, at man skal have begrebet »tilfældig« placeret på et eller andet sted. Det er således også med her, men vi må konstatere, at det ikke har nogen effekt. Der er nemlig ingen forskel på en tilfældig sammenblanding af alle frekvenser og en ordnet sammenblanding af samme. En anden bestemmelse kunne være, at støj er tilfældige sammenblandinger af frekvenser fra hele frekvensdomænet med tilfældige amplituder og tilfældige faser, men denne formulering er naturligvis ikke så let at læse og forstå.

Ordlisten, der afslutter bogen er også mangelfuld. F.eks. mangler termene memory, ADSR-generator, ringmodulator og definitionen på analog-teknik, som bliver stillet os i udsigt s. 186. Der er også enkelte deciderede fejl, som f.eks. beskrivelsen af direkte syntese. Syntese på grundlag af analyse kan naturligvis også foretages ved additiv og subtraktiv syntese. Direkte syntese består ganske enkelt i, at man opbygger bølgeformen direkte, ved at angive talværdierne for de enkelte samplinger. Desuden er en enkelt overskrift (22.4) placeret et afsnit for sent. Alt i alt kan bogen altså trænge til en grundig revision. Men ser man bort fra disse skavanker, så må man konstatere, at det er et prisværdigt initiativ. Jesper Ranum har taget ved at skrive bogen om synthesizeren, et standardværk i dansk musiklitteratur.

Anmeldelse

Syngende sønderjysk

af Hans Peter Larsen

Elsemarie Dam-Jensen og Birgit Lauritsen: *Æ ga nåk vee vå lænng æno. Træk af folkesangens historie i Sønderjylland*. Institut for grænseregionsforskning, Åbenrå 1983.

Kirsten Sass Bak, Elsemarie Dam-Jensen, Birgit Lauritsen: *Æ har høør. Sønderjyder synger*. Et visehæfte + kassettebånd. Institut for grænseregionsforskning, Åbenrå 1983.

Et forkortet universitetsspeciale og et visehæfte + kassettebånd – to publikationer om sangen i Sønderjylland, der hænger sammen. Specialets to forfattere er sammen med deres vejleder Kirsten Sass Bak gået videre med deres undersøgelser i det sønderjyske. Og det foreløbigt første resultat af deres forskningsprojekt »Folkesangen i Sønderjylland« er det kommenterede visehæfte. Og det er den sjoveste og mest anvendelige af de to udgivelser – så lad os tage det først.

»Sønderjyder synger« er undertitlen, – ikke »sønderjyske sange«. Det siger en del om vinklen. Hæftet vil afspejle, hvad der faktisk er blevet sunget i Sønderjylland blandt folk af mange slags. Og det er et bredt og kontrastrigt sangudbud, og ikke bare sange med forbindelse til landsdelen, til den nationale og kulturelle kamp.

De 23 sange i hæftet er ikke hentet fra sangbøger, men fra det levende repertoire hos 11 sangere, som udgiverne

har besøgt i 1981–82. Hver sanger præsenteres med en biografisk skitse, hvor vi får noget at vide om deres sociale baggrund og de sanglige miljøer, de har færdedes i. De fleste af sangerne er ældre mennesker, og deres repertoire afspejler, hvad der blev sunget i Sønderjylland i århundredets første årtier. Sangene præsenteres i tekst og melodifaksimil efter den version, som man kan høre på kassettebåndet. Hver sang er forsynet med korte noter om dens oprindelse, så vidt man kender til den.

Netop kombinationen af tekst-melodihæfte og lydoptagelser gør, at man med appetit kaster sig over det. Der kommer nemlig først rigtig liv i de sønderjyske tekster og i modernes melodiskeletter, når man samtidig kan høre dem udført så indlysende rigtigt og overbevisende, som disse sangere gør det. Det er optagelser fra sangernes stuer med venner og interviewere samlet omkring det sønderjyske kaffebord. En optagesituation, der selvfølgelig ikke er den absolut autentiske, men dog nærmer sig den. Ægthed og troværdighed lyser ud af disse optagelser. Men jeg undrer mig over, at udgiverne har redigeret så karrigt i optagelserne, at kun lige sangene og intet mere er med. Flere gange snuppes sangen brutalt af midt i den afsluttende latter eller kommentar fra sangeren. Hvorfor så bange for at lade os få del i den gode stemning omkring bordet? Det kunne

være skønt at få nogle af sangernes kommentarer med og tilhørernes umiddelbare reaktioner på sangene.

Men båndet er en rar, perspektivrig og afvekslende time i selskab med sønderjyder. Og suppleret med hæftet har det oplagte pædagogiske muligheder – i historietimen, i musiktimen, i dansktimen.

Og hvad er det så for et billede af »folkesangen i Sønderjylland« vi møder på båndet og i hæftet?

Det er først og fremmest private sange. Sange, som meddelerne har taget til sig og har brugt i deres liv – under arbejdet og derhjemme. Det er i mindre grad repertoiret fra fællessangen i ungdomsforeningen og på højskolen. Det er en side af sangen i Sønderjylland, som vi ikke i særlig grad finder repræsenteret i sønderjydernes gamle folkelige sangbog »Den Blå« og i dens afløser fra 20'erne, Højskolesangbogen.

Der er legestuesange og gamle skæmteviser i ren mundtlig tradition. Bl.a. den gamle historie om skalkene og møllerens datter i sønderjysk version i en uforlignelig rytmisk og underfundig udgave ved den 75-årige Nieklaus Clausen fra Rødekro.

Der er skillingsviser fra løsblade eller fra forlæggeren Jul. Strandbergs vidt udbredte samling »Den syngende Mand«. De er kommet i sangernes repertoire enten direkte fra den skriftlige kilde eller via en omvej ud i den mundtlige tradition. Melodierne er altid gehørsoverleveret. Det er også et par enkelte nyere revyviser og schlagere lært fra radioen.

Disse sange er ikke specielt knyttet til Sønderjylland. De viser et broget repertoire, som også kendes hos traditionssangere i det øvrige land – gamle

skæmteviser side om side med revyviser fra 40'erne.

Sammenholder man repertoiret med sangernes baggrund, viser det sig som et gennemgående træk, at disse sange synges af mennesker, der har tilhørt de nederste sociale lag, og som ikke i særlig grad har taget del i fællessangen i de folkelige bevægelser i Sønderjylland. I hæftets 15 sider lange efterskrift konstateres, at sangen i Sønderjylland nok har været præget af landsdelens politiske skæbne »men sangen i Sønderjylland har samtidig også fulgt hovedlinierne i den øvrige danske sanghistorie. Den overvældende mængde sange uden noget lokalt eller nationalt præg hører således lige så fuldt med i billedet af sønderjysk folkesang. Indsamlingerne både fra 1960'erne (Karl Clausens – min anm.) og 1980'erne viser at disse sange ofte udgør en stor del – i mange tilfælde størstedelen – af hvad folk i Sønderjylland har sunget«.

En stor del af repertoiret adskiller sig altså ikke fra, hvad man møder i det øvrige land. Men visehæftet viser også, at sange med tilknytning til Sønderjyllands særlige historie stadig i dag huskes i levende tradition.

Der er antityske skillingsviser med emner fra krigen i 1848–50 og 1864, en vise med emne fra den fransk-tyske krig i 1870, hvor mange sønderjyder var i tysk tjeneste, og en sang om en af »op-tanterne«, en af de dansksindede, der efter 1864 nægtede at gå i preussisk militærtjeneste og derfor mistede det tyske statsborgerskab og derved blev statsløs og uden stemmeret (og derved et problem for de dansksindede ved valgene).

Der er viser på sønderjysk dialekt, bl.a. på Frøslev-mål og alsisk, der også

i indholdet har lokal tilknytning.

Skillingsviserne er blevet udbredt i blandet mundtlig og skriftlig overlevering. Andre af viserne er af navngivne forfattere og fra aviser, Den blå Sangbog eller Morten Eskesens sangsamlinger gået ind i familietraditioner og i den enkelte sangers aktive repertoire. F.eks. den satiriske og anti-tyske »Sønderjyden har underlige vaner«, der går på samme melodi som »Det haver så nyligen regnet«. Den kom i slutningen af 1890'erne kort efter Johan Ottosens berømte tekst og blev en overgang den nationale protestsang, der på trods af alle sociale skel blev sunget mest af de dansksindede sønderjyder. Den opnåede tilmed den tvivlsomme ære at blive forbudt af de tyske myndigheder.

I sangernes aktive repertoire er der kun ret få nationale sange fra de sønderjyske folkelige bevægelses sangbøger – og da typisk hos de sangere, der har været på højskole eller har været involveret i det folkelige foreningsarbejde. Men også her er der tale om blandet mundtlig-skriftlig overlevering. Teksten er oprindelig lært fra sangbogen, men melodien har levet sit eget liv i familiens tradition. Den nationale folkelige fællessangstradition, som den blev dyrket på de grundtvigske højskoler og i foreningslivet fik ganske særlig betydning i Sønderjylland p.gr.a. landsdelens omskiftelige politiske historie. Men denne tradition blev båret af andre end de, der sang de fællesdanske skillingsviser og skæmteviser. Det var bønderne og de mere velstående lag i byerne, og det var sang som en fælles aktivitet til mobilisering og styrkelse af sammenholdet og danskheden. Og det var et sangrepertoire sunget efter sangbøger.

Skillsingsviser o.s.v. blev mest sunget af de nederste sociale lag på land og i by – af mennesker, som ikke havde råd til at komme på højskole og som mærkede standsforskellen i foreningslivet på deres krop. De kendte nok til den nationale fællessangstradition, men tog sjældent aktivt sangene til sig som deres egne.

Der har ikke været tale om en fælles sangskat eller sangtradition for alle sønderjyder. Det er et væsentligt foreløbigt resultat af sangforskningsprojektet og understøttes af visehæftets sangerportrætter. »... i de fleste familier har (det) været sådan, at den ene af de to sangtraditioner: den »folkelige sang« eller visesangen har været den foretrukne og væsentlige, mens den anden i givet fald har indtaget en mere sekundær plads... Det er ikke mærkeligt, at det for mange sønderjyder, der selv har været aktive i det danske kulturarbejde har stået som en »kendsgerning«, at den danske fællessangskultur og Den blå Sangbog var »alle« dansksindede sønderjyders ejendom i tiden fra 1890'erne til efter genforeningen. Den brede opslutning omkring forsamlingshusarrangementerne, hvor fællessangen lød med liv og lyst, kunne umiddelbart tale for denne vurdering. Det samme kunne Den blå Sangbogs meget store udbredelse i hjemmene. Sagen er dog ikke så enkel ... (der) har bestået andre kulturtraditioner, inden for hvilke en anden form for sang: den mundtligt/skriftligt overleverede vise-sang har været den foretrukne.« Men de tre udgivere konstaterer også, at de to sangtraditioner er indgået i en vekselvirkning i Sønderjylland i højere grad end i andre dele af landet, bl.a. som følge af nogle af de »mindre lodi-

ge« visers anti-tyske karakter.

At de sociale skel i mange tilfælde har været lige så væsentlige som de nationale viser imidlertid en sidste kategori af sange i visehæftet – de tyske og plattyske viser. De synges typisk af sangere fra beskedne sociale kår, som har taget de tyske viser til sig på linje med tilsvarende dansksprogede skæmteviser og skillsingsviser uden at fornemme nogen modsætning. Det har været visens indhold og melodi, ikke sproget, der har været afgørende for, om sangeren har taget den til sig. Det er udtryk for en naturlig blanding af repertoiret i et dobbeltsproget område. Hos sangere med baggrund i de folkelige bevægelers bevidst nationale fællessang finder man imidlertid ingen tyske sange.

Vil man vide mere om den historiske baggrund for sangtraditionerne i Sønderjylland, kan man gribe til Elsemarie Dam-Jensens og Birgit Lauritsens bog. Den består af udvalgte afsnit af de to universitetsspeciale og bærer i sin form umiskendelig præg af det – mindre velskrevet end visehæftets efterskrift, mere pedantisk i sin disposition og i sit afsæt fra tidligere litteratur på området. Sangene selv møder man kun i form af skematiske repertoire-oversigter. Ingen tekster, ingen melodier. De musikanalytiske afsnit af det oprindelige speciale er udeladt. Det gør nok ikke så meget. Men jeg savner i det mindste et karakteristisk udvalg af teksterne og melodierne.

I bogens afsnit om sangens historie i Sønderjylland møder man i uddybet form de fleste af de synspunkter, der også findes i visehæftets efterskrift. Som det væsentligste gøres der også her op med myten om den nationale fælles-

sangs universelle udbredelse i Sønderjylland på tværs af alle sociale skel. Det er her – som i visehæftet – at forfatterne markerer en moderne folkloristisk vinkel på deres stof i modsætning til den ældre nationalt orienterede tradition for sanghistoriskrivning. Og også i bogen er det interessant at sammenligne sangernes forskellige baggrund med deres sangrepertoire. På den led giver bogens biografier og repertoireoversigter supplerende materiale til de konklusioner, der også drages i visehæftets efterskrift.

Allerede hos Karl Clausen er der ansatser til sangsociologiske indfaldsvinkler, selv om hans vældige indsats først og fremmest ligger på det sang- og sangbogshistoriske område. De to forfatteres afsnit om de sønderjydske sangbøgers historie bygger i alt væsentligt på Clausen – en brugbar oversigt, men intet nyt. Det er stadig mest sangbøgerne historie, ikke meget om deres virkningshistorie og denne virknings kollisionsflader med folkesangens skæmte- og skillsingsviser.

Karl Clausen rager op og er ikke til at komme uden om, når man vil beskæftige sig med sangen i Sønderjylland. Alligevel undrer det mig, at de to forfattere i den grad har været fikseret på hans arbejde og indsamlinger i 60'erne, at de har valgt at genopveje 5 af Clausens gamle meddelere (kun to af dem, Paula Jespersen og Chresten Finmann, går igen i visehæftet). Formålet er angiveligt, at give et bedre indtryk af disse sangeres total-repertoire og personlige baggrund end det, der fremgår af Karl Clausens materiale. Det får vi da også gennem beskrivelse af levnedsløb og en systematisk oversigt over hver sangers repertoire i det omfang de to forfattere

Malkepigen – det er sandsynligt at hun har sunget gamle kærlighedsviser på dansk eller tysk, måske suppleret med nyere revyviser og andre populære sange. Men da hun er fra Sønderjylland (Møgeltønder 1918), er det heller ikke utænkeligt at hun har sunget danske fædrelandssange under malkningen. (Billede og billedtekst efter »Æ har høør ...«, s. 86).

fik kendskab til det på den enkelte uge i 1981, hvor de besøgte alle sangerne. Men en vurdering af Clausens interessefelt, arbejdsmetode og resultater i lyset af det fornyede besøg hos hans sangere får man ikke. Pointen med at besøge udelukkende gamle Karl Clausen-sangere – hvor rart bekendtskabet med dem end er – står ikke klart for mig efter læsningen af bogen. Man får ingen sammenligning af det, de sang for Clausen i 60'erne og det, de sang i 1981 –

hverken i repertoiret som helhed eller i de enkelte sange og melodier. Men måske står der noget om det i et udeladt afsnit af specialet om Clausens forfatter-skab og indsamlingsarbejde i Sønderjylland. Det afsnit ville jeg gerne have læst, nu bogen i så høj grad bygger på Clausen i det sangbogshistoriske og på hans meddelere i det repertoiremæssige. Jeg ser også en ulempe i udelukkende at benytte gamle Clausen-meddelere, fordi de i dag kan være tilbøjel-

lige til at synge sange, som de ved er interessante, fordi Clausen optog dem i 60'erne og på den måde lægger en dæmper på frodigheden i deres repertoire.

Senere i det sønderjydske sangforskningsprojekt som det kommer til udtryk i repertoiret i visehæftet har man da også besøgt nye meddelere, som ikke fra tidligere besøg kan være belastede af forestillinger om, hvad forskerne synes er interessant. Det mener jeg, man med fordel kunne have gjort, da specialets portrætpersoner skulle udvælges. Opfordringer i lokalradioen havde været en mulig vej til kontakt med traditionssangere. Her kunne man være kommet i kontakt med en ny bred kreds af meddelere, som man så kunne vælge iblandt. Der skulle så nok have været ofret mere end en sølle uges interview-besøg på sagen. Men det havde nok været en god tidsmæssig investering.

At udgive et amputeret og uredigeret speciale er problematisk. Jeg havde hellere læst 50 sider mere og fået de udeladte afsnit og et tekst-melodibilag med. Men det er i hvert fald rart, at de to forfattere har medtaget den fortrinlige og fyldige litteraturliste – og først og fremmest, at de gik videre i deres formidlingsbestræbelser og udgav visehæftet.

Så altså – hvis man kun har råd til at anskaffe en af de to udgivelser, så vælg visehæftet og kasettebåndet. Her får man de væsentligste synspunkter fra specialet i det velskrevne efterskrift. Og først og fremmest får man det, det hele jo egentlig drejer sig om – sangene selv sunget af de rigtige mennesker.